

СЕМАНТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена вивченню сполучуваності прикметників з іменниками в сучасному німецькому художньому дискурсі, досліджено функціональні та гендерні особливості реалізації лексико-семантичних підкласів (ЛСП) прикметників у художніх текстах. Виявлено семантичні зв'язки парадигматичного та синтагматичного характеру між прикметниковими лексемами ЛСП та між ЛСП прикметників та іменників. На основі отриманих даних визначено становлення синонімічних груп усередині ЛСП.

Ключові слова: прикметник, сполучуваність, лексико-семантичний підклас, парадигматика, синтагматика, частотність

Опис сполучуваності прикметника, включає обов'язковий аналіз його зв'язків у системі мови та особливостей функціонування у мовленні [1, с. 5-8]. На синтагматичному рівні виявляється лексичне наповнення кожної сполуки, порядок розташування компонентів та синтаксичні позиції. На парадигматичному рівні виявляються спільні і відмінні ознаки в семантиці та місце і роль у системі мови. Наша робота є спробою подати аналіз сполучуваності прикметників саме в такому ракурсі.

Розвідки у сфері аналізу сполучуваності слів належать до актуальних у сучасній лінгвістиці, орієнтованій на вивчення функціонування мовних одиниць [5, с. 31-42; 7]. Незважаючи на наявність лінгвістичних досліджень, присвячених прикметникам, поза увагою залишилося комплексне обґрунтування синтагматичних та парадигматичних властивостей прикметників німецької мови, їх функціонування та гендерна маркованість у художньому дискурсі з використанням результатів статистичного аналізу. Цим мотивується *актуальність* теми, а також необхідністю нових пошуків аналізу у рамках усталених наукових уявлень. *Метою* даного дослідження був аналіз прикметниково-іменникових сполучень маркованих жіночим (А. Зегерс, Д. Візер) та чоловічим (Е. Гільзенрат, Т. Манн) родами авторів. Відтак, здійснено комплексний опис особливостей сполучуваності прикметників з іменниками, прикметники диференційовано залежно від належності до лексико-семантичних підкласів виявлено особливості їхньої реалізації й функціонування в німецькому художньому дискурсі, зокрема у гендерному аспекті [4, с. 25-31].

Варто зауважити, що вплив позиції автора на формування індивідуального стилю письменника відображається перш за все на характері відбору лексичних одиниць та їх емоційній забарвленості. Кожен художній твір володіє характерною йому системою соціально-експресивних засобів, використання яких розкриває зміст твору.

Методологічною базою дослідження є лексико-функціональний підхід, зокрема лексико-семантичний аналіз, який передбачає простеження системного зв'язку між значенням слів і змістом словосполучення, розмежування поняттєвого, виражального, ціннісного та гендерного складників у моделі словосполучення, зв'язок між позамовним асоціативним змістом словосполучень та функціональним потенціалом його мовної репрезентації, розгляд реалізації й функціонування основних сполучень прикметників з іменниками в сучасному німецькомовному художньому дискурсі. У роботі використано методи і методики дослідження, які адекватні модусу розуміння природи й сутності досліджуваного об'єкта і забезпечують досягнення поставлених цілей [3, с. 69]. Поглиблене пізнання семантичних зв'язків прикметника з іменником вимагає вивчення кількісних відношень. Використання статистичних методів у лексикологічних дослідженнях зумовлене не тільки прагненням до точного знання, але й імовірно статистичною природою самої мови. Кожне мовне явище є сукупністю властивостей, що виявляються у його якісних і кількісних відношеннях до інших явищ мовної системи. У нашій роботі ми використали найбільш ефективний прийом квантитативного аналізу, так званий критерій χ^2 , який використовується у багатьох лінгвістичних дослідженнях (Л.В.Бистрова, Л.В.Гіков, В.В.Дребет, І.П.Задорожна, С.В.Кійко, Т.О.Романова та ін.). Критерій χ^2 та коефіцієнт кореляції К дають можливість встановити взаємозв'язок між семантичними ознаками на основі частотності вживання двох досліджуваних мовних явищ (у нашому випадку – семантика прикметника та іменника, з яким він сполучений). Достовірність результатів кількісного аналізу ґрунтується на відповідному експериментальному матеріалі й підтверджується спеціальними статистичними критеріями (відносна похибка дорівнює 1,5%) [6, с. 83-87].

Впорядкованість, зорганізованість лексики тієї чи іншої мови досягається шляхом групування, об'єднання слів за ознаками, важливими з точки зору їх використання в процесі спілкування. Тільки

через виявлення цих ознак, вивчення закономірностей їх об'єднання в структуру та функціонування в мовленні, ми можемо робити висновки про певну систему, яку ці ознаки утворюють. Відтак, прикметники згруповано за семантичними ознаками, окреслено межі кожної групи прикметників, досліджено семантичну структуру кожного з них та вивчено характер співвідношень між елементами даної системи. Нами виявлено велику різноманітність у класифікації прикметників у лінгвістичній літературі (В.В.Левицький, О.М.Москальська, Є.Й.Шендельс, Кнаурс, Хельбіг-Буша, Вальтер Юнг та ін.), що обумовлено складністю і неоднорідністю прикметників, багатозначністю їх семантичних зв'язків та відношень. Нами розроблено узагальнену класифікацію прикметників, яка налічує 20 семантичних підкласів. Сюди належать прикметники, що означають: загальну позитивну оцінку (*schön, magisch, heilig...*); 2) загальну негативну оцінку (*schlimm, schlecht, unverständlich...*); риси характеру людини (*gut, gnädig, ehrlich...*); фізичний стан (*hungrig, krank, satt, müde...*); емоційний стан (*froh, traurig, ruhig, glücklich...*); ознаки, що характеризують обличчя, очі, погляд людини і.т.д. (*trüb, lustig, ironisch...*); розумові здібності (*dumm, klug, begabt...*); зовнішні ознаки людини (*elegant, hoch, beleidigt, nett, häßlich...*); функціонування органів чуття (*leise, laut, rauh, schrill...*); вік, час (*jung, alt, heutig, ewig...*); температуру (*warm, heiß, kalt, kühl, schwül, gewittrig...*); колір (*weiß, rot, wasserblau, grün, gelb, schwarz, braun, rosa...*); розмір, форму (*lang, groß, klein, rund, oval, dreieckig...*); смак (*süß, gut, frisch, sauer, bitter, salzig...*); вагу (*schwer, leicht, lastend, schwierig, gewichtlos, bleiern, drückend, zart...*); наявність/відсутність вологи (*nass, trocken ...*); наявність/відсутність багатства (*arm, reich...*); наявність/відсутність життя (*verstorben, tot, lebendig...*); інтенсивність, ступінь (*größer, besser, älteste, plötzlich...*); інші властивості та якості предметів.

Другим компонентом досліджуваних нами сполучень є іменники, які поділено на такі основні підкласи: 1. Позначення людей. 2. Соціальний статус людини (професія, рід занять, національність, титул, звання) 3. Атрибути людини (частини її тіла, одягу). 4. Фауна: тварини, їх частини тіл; алегорії, казкові персонажі. 5. Флора: рослини, сільськогосподарські культури. 6. Природа. 7 Час. 8. Будівлі, пристрої, предмети, речі. 9. Просторові об'єкти. 10. Дорога(шлях, траєкторія руху). 11. Харчі, напої. 12. Держава(атрибути держави, державні організації, заклади, державні служби, документи, державні папери, розпорядження, накази). 13. Власні назви країн, місцевостей. 14. Модальність (можливість, бажаність, дійсність події. 15. Процеси. 16. Характеристики живих та неживих об'єктів (ознаки, якість, види, почуття. 17. Психіка (абстракції, що позначають психічні явища в людини). 18. Форма (структура, її елементи, частини цілого). 19. Мова (мовлення, тексти, літературні жанри та твори). 20. Інше. До лексико-семантичного підкласу "інші" належать іменники, які, на нашу думку, важко віднести до певних підкласів.

Важливим завданням нашого дослідження було схарактеризувати особливості вживання прикметників за ЛСП, визначити частоти реалізації у кожного автора зокрема та вивести загальну таблицю частот вживання підкласів прикметників у творах досліджуваних авторів. Далі з'ясуємо подібності та розбіжності вживання ЛСП прикметників, враховуючи гендерну маркованість текстів. Лексичний склад прикметників (понад 9354 фіксації) визначений методом вибіркового виписування із кожної п'ятої сторінки тексту. Отже, кількісним аналізом встановлено такий розподіл частот вживання ЛСП прикметників у авторів (див. табл. № 1).

Таблиця № 1

Розподіл частот вживання ЛСП прикметників у авторів

Лексико-семантичні підкласи	А.Зегерс	Д.Візер	Е.Гільзен	Т.Манн	Разом
1. Загальна позитивна оцінка	249	368	126	633	1376
2. Загальна негативна оцінка	182	119	20	247	568
3. Рис характеру	215	193	66	251	725
4. Фізичний стан	207	105	66	63	441
5. Емоційний стан	114	154	103	97	468
6. Ознаки, що хар. обличчя, очі, погляд	97	124	34	236	491
7. Розумові здібності	34	20	16	27	97
8. Зовнішні ознаки людини	94	101	108	679	982
9. Функціонування органів чуття	25	16	4	32	77
10. Вік, час	414	168	224	238	1044
11. Температура	22	57	6	6	91
12. Колір	161	236	55	229	681

13. Розмір, форма	230	451	365	490	10536
14. Смак	9	8	22	21	60
15. Вага	19	19	12	6	56
16. Наявність/відсутність вологи	15	39	5	19	78
17. Наявність/відсутність життя	11	20	7	51	89
18. Наявність/відсутність багатства	13	48	15	35	111
19. Інтенсивність, ступінь	80	112	36	96	324
20. Інші властивості та якості предметів	24	20	6	9	59
Разом	2215	2378	1296	3465	9354

Отже, порівняльний аналіз частоти вживання ЛСП прикметників у романах авторів-жінок і авторів-чоловіків свідчить, як видно в таблиці, що найчастіше зустрічаються прикметники, об'єднані в підклас № 13 – розмір і форму (1536), підклас № 1 – загальна позитивна оцінка (1376), далі йдуть: підклас № 10 – вік і час (1044), підклас № 8 – зовнішні ознаки людини (982), № 3 – риси характеру (725), та підклас № 12 – колір (681). Можна стверджувати, що прикметники, які означають загальну позитивну оцінку, зовнішні ознаки людини, розмір, форму, вік, час та риси характеру виявили найвищий показник частотності вживання. Таким чином, частота реалізації прикметникової лексики, володіючи високим стилерозрізняльним потенціалом, вважається формальним показником гендерної маркованості аналізованих творів.

Значить, найбільшу кількість прикметників містять ЛСП, які вибудовують стильову та гендерну диференціацію аналізованих творів: «Розмір, форма» «Загальна позитивна оцінка», «Вік, час», «Зовнішні ознаки людини», «Колір», «Риси характеру».

... diese stolze Person mit zu kurzem Kinn, der es sicher nicht entging... [9, S. 395]. Und man wird die magische Anziehungskraft begreifen [9, S. 59]. ... unter den Palmen standen, lutschend an den besten Zigarrenmarken, der jeweiligen Länder die bestgekleideten, bestbezahlten Spitzel der Welt. [10, S. 210]. Der junge Offizier lachte [11, S. 62]. ...wo der schmutziggelbe Judenstern hing [8, S. 9]. ...nur die langen Reihen schwarzgefleckter, hohläugiger Ruinen schauten sich mit leeren Augen um und machte wieder kehrt [8, S. 105].

Найменшу кількість одиниць продемонстрували ЛСП прикметників «Функціонування органів чуття», «Смак», «Вага», «Наявність/відсутність вологи», «Наявність/відсутність життя».

Während er die schmale Gasse entlang schritt, spürte er den mehligem Geschmack der Sojabohnen... [8, S. 164]. Die Pizza ist doch ein sonderbares Gebäck ... [10, S. 7]. Was mag der göttliche Diocletian an dem trockenen Patrone finden... [11, S. 7]. Mit seinem niemals schweren Gepäck ...fuhr er vom Starnberger Bahnhof... [9, S. 347].

Подальшим аналізом з'ясовано семантично значущі зв'язки ЛСП прикметників з ЛСП іменників. Відтак, проаналізуємо найбільш істотні зв'язки. Отже, ЛСП прикметників «Загальна позитивна оцінка» виявив статистично значущі зв'язки з ЛСП іменників «Позначення людей»: *nette Mädels, hübsche Frau, schöner Bauernbursche, schöne Dame, schöne Signorina, schönes Kind, schöner Junge, schöner Ewald, göttliche Diocletian, zarter Amerikaner*; «Атрибути людини»: *schöne Zähne, schönes Gesicht, schönes Kleid, schönes Blondhaar, schöner Frack*; «Будівлі, пристрої, предмети, речі»: *schönes Bildchen, nettes Gebäude, heilige Kirche, phantastisches Tischchen*; «Мова (мовлення, тексти, літературні жанри та твори)»: *schöne Legende, schönes Deutsch, fabelhaftes Lied, magische Geschichte*.

ЛСП прикметників «Риси характеру людини» утворює статистично значущі зв'язки з ЛСП іменників «Позначення людей»: *gute Freundin, gnädige Frau, gutes Kind, gute Menschen, ehrlicher Mann, guter Bruder, gute Familie, gute Leute*; «Час»: *guter Morgen, gute Nacht, gutes Jahr, guter Tag, gute Zukunft, guter Abend*; «Будівлі, пристрої, предмети, речі»: *guter Stuhl, gute Sache, gutes Haus, gutes Klavier, gutes Geschäft, guter Kloster*; «Харчі, напої»: *guter Wein, gute Pizza, guter Kognak, gutes Essen, guter Kaffee*.

ЛСП прикметників «Вік, час» має статистично значущі зв'язки з ЛСП іменників «Позначення людей»: *junge Frau, junges Mädchen, junge Eleonore, junge Erzieherin, junger Verwalter, alter Otternjäger, alter Herr, alter Kämpfer, alter Lehrer, alter Gast, alter Meltenheimer, alter Bauer, Alter Franz, altes Männlein*; «Атрибути людини»: *altes Kleid, altes Tuch, alte Sandalen, altes Gesicht, alter Mantel, alter Hut*; «Час»: *letzte Woche, alte Tage, altes Notjahr, heutiger Abend, letzte Sekunde, letzte Nacht, alte Zeiten*; «Характеристики живих та неживих об'єктів» (ознаки, якість, види, почуття): *alte Liebe, letzte Feindschaft, alte Kinderfreundschaft, ehemalige Schönheit, ewiges Leben, alte Freude, alte Geschichte*.

ЛСП прикметників «Розмір, форма» показав статистично значущі зв'язки з ЛСП іменників «Позначення людей»: *kleine Dame, kleines Mädchen, kleine Freundin, kleiner Mann, kleines Kind, kleiner Knabe, eckige Gestalt, große Leute, große Familie, große Frau*, «Атрибути людини»: *runder Schädel, runde*

Augen, großes Sonntagshemd, große Brust, große Nasenlöcher, große Nase, ovale Figur; «Процеси»: große Entschiedenheit, große Leistung, großes Reiten, große Anziehungskraft, große Abwechslung; «Будівлі, пристрої, предмети, речі»: großes Haus, großes Hotel, große Stube, großer Tross, großer Tisch, großes Gebäude, große Markthalle; «Психіка» (абстракції, що позначають психічні явища в людини): große Angst, großes Schmerzen, große Furcht, großer Wunsch, große Aufregung, großer Wille.

Доведено, що кожен семантичний підклас прикметників має певний набір семантичних підкласів іменників, з якими вони сполучаються. Певні підкласи прикметників та іменників актуалізують закономірні особливості семантичних зв'язків залежно від гендерної орієнтації тексту. Такі моделі сполучень репрезентують системні семантичні зв'язки, які існують між конкретними виразами значень і детерміновані особливостями стилю автора. Отже, науковим аналізом визначено семантичну структуру досліджуваних прикметників та іменників, з'ясовано особливості семантики кожного окремого члена сполучення і встановлено їх загальні та функціональні особливості.

Лінгвостатистичний аналіз художніх текстів виявив розбіжності у чоловічій і жіночій мовах. У чоловічій мові превалюють прикметники з іменниками жіночого роду, тобто протилежної статі, але значно рідше використовуються прикметники ступеня. У жіночій мові переважають прикметники модально-експресивного забарвлення, оскільки їм притаманна більша емоційність.

Підсумовуючи, зазначимо, що в німецькій мові прикметники вступають у синтагматичні зв'язки та парадигматичні відношення з іменниками. Прикметники у сполученні з іменниками утворюють систему, до складу якої входять елементи, які, взаємодіючи, доповнюють один одного. У перспективі доцільним видається системне упорядкування основних особливостей функціонування прикметників у різностильових текстах і методів їх опису та дослідження семантики прикметників.

Література

1. Аракин В.Д. О лексической сочетаемости / В.Д.Аракин.// К проблеме лексической сочетаемости: сб. статей. – М.: Наука, 1972. – С. 3–12.
2. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев.–М.: Книжный дом "Либроком", 2009.– 189 с.
3. Голубовська І.О. Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні/ Голубовська І.О.// Studia linguistica. Збірник наукових праць, вип. 6, ч. 1. Київ: ВПЦ «Київський університет», - 2012. – С. 67-75
4. Горошко Е.И. Особенности мужского и женского стиля письма / Е.И. Горошко // Гендерный фактор в языке и коммуникации. – Иваново, 1999. – С. 28–41.
5. Кривонос А.Т. Система классов как отражение структуры языкового сознания / А. Т. Кривонос. Москва; Нью-Йорк : Черо, –2001.– 845 с.
6. Левицкий В.В.Квантитативные методы в лингвистике /В.В.Левицкий. – Черновцы: Рута, 2004. – 190 с.
7. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / H. Bußmann. – Alfred Kröner Verlag Stuttgart, 2002. – 783 S.

Список джерел ілюстративного матеріалу

8. Hilsenrath E. Die Nacht /E.Hilsenrath. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2007. –646 S.
9. Mann Th. Doktor Faustus /Th.Mann.– Berlin und Weimar: Aufbau – Verlag, 1975. – 716 S.
10. Seghers A. Transit /A.Seghers. – Berlin und Weimar: Aufbau – Verlag, 1969. – 490 S.
11. Vieser D. Aelia, eine Frau aus Rom /D.Vieser.– Klagenfurt: Carinthia Verlag, 1991.– 400 S.